

Vlasta Stavbar

»Laskam si, da sem bil vedno dober Slovenec, več pa ne«

(J. Hrašovec, 1918)

Ustanovitev vseslovenske liberalne stranke

STAVBAR, Vlasta, dr. zgodovinskih znanosti, višja bibliotekarka specialistka, vodja Enote za domoznastvo in posebne zbirke UKM, Univerzitetna knjižnica Maribor, Univerza v Mariboru, Gospejna 10, SI – 2000 Maribor, vlasta.stavbar@um.si

929Hrašovec J.
929Kukovec V.
329(497.4)"1918/1927"

»LASKAM SI, DA SEM BIL VEDNO DOBER SLOVENECE, VEČ PA NE«

Ustanovitev vseslovenske liberalne stranke

Prispevek obravnava delovanje Jure Hrašovca v njegovem celjskem obdobju v času habsburške monarhije. Osrednji del študije je namenjen političnemu dogajanju na Slovenskem v zadnjih letih, in sicer težnjam po ukinitvi Štajerske narodne stranke in ustanovitvi vseslovenske liberalne stranke. Predstavljena je korespondenca med slovenskimi liberalci, zlasti štajerskimi, in med njimi tudi mnenje in aktivnosti Jure Hrašovca. Prispevek predstavi tudi politično sliko Celja ob prelomu stoletja, ko se je Hrašovec preselil v Celje, in zaključi z letom 1921, ko je kot ugledni celjski odvetnik in eden vodilnih predstavnikov liberalnega narodnega gibanja v mestu postal prvi slovenski župan.

Ključne besede: Juro Hrašovec, Vekoslav Kukovec, vseslovenska liberalna stranka, JDS

STAVBAR, Vlasta, PhD in Historical Sciences, Senior Specialist Librarian, Head of the Unit for Local History and Special Collections, University Library Maribor, University of Maribor, Gospejna 10, SI – 2000 Maribor, vlasta.stavbar@um.si

929Hrašovec J.
929Kukovec V.
329(497.4)"1918/1927"

»I FLATTER MYSELF THAT I HAVE ALWAYS BEEN A GOOD SLOVENE, BUT NO MORE«

(J. Hrašovec, 1918)

Founding of the All-Slovenian Liberal Party

The article deals with the activities of Jure Hrašovec during his Celje period under the Habsburg Monarchy. The main part of the study is devoted to the political developments in Slovenia during the relevant period, namely the movement to abolish the Styrian National Party and to establish an all-Slovenian Liberal Party. It presents the correspondence between Slovene liberals, especially those from Styria, including the views and activities of Jure Hrašovec. The article also examines the political situation in Celje at the turn of the century, when Hrašovec moved to Celje, and concludes with the year 1921, when, as a prominent Celje lawyer and one of the leading representatives of the liberal national movement in the city, he became the first Slovenian mayor.

Keywords: Juro Hrašovec, Vekoslav Kukovec, All-Slovenian Liberal Party, JDS

Celje (Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov)

Juro Hrašovec je bil del slovenske narodne politike. Izhajal je iz narodno napredne družine. Njegov oče Franc Hrašovec¹, pravnik, okrajni sodnik in društveni delavec, je pustil pečat v slovenskem društvenem življenju in vse do svoje smrti leta 1909 ohranjal stik s slovenskim dijaštvom. Kljub selitvam družine v nemška središča so s slovenskimi knjigami, časopisjem in s slovenskim pogovornim jezikom v družini ohranjali slovensko pripadnost.² V nekrologu leta 1909 ga je pisec označil kot *očeta graških Slovencev*. Čas upokojitve je Franc namreč preživel v Gradcu, kjer je aktivno deloval v slovenskih društvih.³

Franc Hrašovec je sredi 19. stoletja deloval tudi v Celju, in sicer kot praktikant pri deželnem sodišču v Celju (1851). Iz Celja in drugih krajev službovanja je pisal v *Novice*, zlasti o porotnih razpravah v Celju. Kasneje se je družina preselila na Hrvaško, kjer se je v Sisku leta 1858 rodil Juro. Kasneje se je

Hrašovčeva družina selila, tako da je Juro obiskoval gimnazijo v Celovcu in Salzburgu, pravo študiral v Gradcu in doktoriral leta 1879.⁴ Leta 1880 je začel opravljati službo koncipienta pri dr. Sernecu v Celju. Po enoletnem delu je odšel v pisarno dr. Zarnika v Ljubljano.⁵ V času svojega prvega bivanja v Celju je spoznal Lino Petriček in se z njo poročil leta 1884.⁶ S prihodom v Celje leta 1889 je vstopil v javno in politično življenje. Pred tem je deloval kot odvetnik v Slovenj Gradcu. V Celju je sodeloval z najbolj znanimi slovensko usmerjenimi posamezniki, kot so bili Josip Sernec, Mihael Vošnjak in Ivan Dečko ter se vključil v *nacionalno razgreto politično dogajanje v mestu*.⁷ V Celju je imel svojo odvetniško pisarno vse do izbruha druge svetovne vojne. Leta 1893 je kandidiral za poslanca v štajerskem deželnem zboru. V *Slovenskem gospodarju* je leta 1893 objavil zahvalo volilcem, ki so »oddali glasove za mene ter na ta način zopet znovič odobrili nazore in težnje naše stranke, kakor sploh vseh onih rodoljubov, ki so pripomogli, da je naša stranka dosegla

¹ Polec, Hrašovec, Franc (1821–1909). Slovenski biografski leksikon (odslej SBL), 3. zv. Ljubljana 1928, str. 341.

² Nova doba 3, 1921, 79, 9. 7., str. 2, Dr. Juro Hrašovec, prvi slovenski župan.

³ Edinost (Trst) 34, 1909, št. 210, 28. 7., str. 2, Dnevne vesti: +Fran Hrašovec.

⁴ Badovinac, Celjani so jih poznali, 16.

⁵ Jug, 36.

⁶ Germačnik, Vodili so Celje, 68.

⁷ Čuček, Juro Hrašovec, 158.

častno manjšino [...] Upajmo, da bo naš napredek v prihodnjici še lepši!»⁸ Leta 1902 je bil izvoljen kot zastopnik celjske kmečke občine (1902–1908) v štajerski deželni zbor. V šestletnem mandatu je podal nekaj predlogov, in sicer predlog za ustanovitev slovenske meščanske šole v Žalcu (1902), 1906–1908), vinarske šole v Grižah (1906–1908) in slovenske meščanske šole v Šentjurju ob južni železnici (1906–1908), ter interpelacije zaradi prepovedi slovenskih napisov na trgovinah v Mariboru (1904–1905), glede uradovanja političnih uradov na slovenskem Štajerskem (1904–1905), uporabi deželnih jezikov pri politični ekspozituri v Mozirju (1905) in za ustanovitev filialk Štajerske kmetijske družbe na slovenskem Štajerskem. Nastopal je proti zapostavljanju slovenskega jezika v javnem življenju. Dolga leta je bil tudi predsednik celjske Narodne čitalnice, predsedoval pa je tudi Narodnemu svetu za takratno Spodnjo Štajersko. V celjsko narodno zgodovino se je zapisal tudi kot predsednik upravnega odbora Celjske posojilnice, ki je pod njegovim vodstvom zgradila Narodni dom v Celju. Bil je tudi med ustanovitelji Južnoštajerske hranilnice. Med njegovim političnim delovanjem pa je prišlo na Spodnjem Štajerskem do konca slovenske slogaške politike. Juro Hrašovec je namreč svaril, da »bog živi naš slovenski narod in črna zemlja naj pogreznega onega, kdor bi hotel rušiti našo edinost in slogo na Spodnjem Štajerskem.«⁹ Spopad liberalca Ivana Rebeka in katoliškega kandidata Antona Korosca leta 1906 na nadomestnih državnoborskih volitvah v splošni kuriji je pomenil konec slogaške politike. Konec slogaštva pa ni oslabil slovenske politike, saj je bil leta 1907 ustanovljen Spodnještajerski narodni svet, ki ga je vodil Juro Hrašovec, ki je »skrbel za enoten nastop obeh političnih blokov pri skupnih 'narodnih' zadevah.«¹⁰

Tako tudi ni presenečenje, da je bil Juro Hrašovec 18. maja 1921 na listi Jugoslovanske demokratske stranke izvoljen za prvega slovenskega župana v Celju.¹¹ Delo župana je opravljal do leta 1927.

Izbrani naslov prispevka, citat iz njegovega pisma Vekoslavu Kukovcu, ki Jura Hrašovca sicer povezuje z obdobjem nastajanja vseslovenske narodne stranke leta 1918, ga označuje tudi ves čas njegovega več kot 60-letnega političnega in javnega življenja v Celju in okolici, ki je bilo zlasti posvečeno ohranjanju in krepitvi slovenske gospodarske, politične in kulturne moči. Ob prejetju odlikovanja (Red jugoslovanske krone III. stopnje) leta 1933 je izjavil, »da je deloval vedno v dobrobit slovenskega naroda in da velja to odlikovanje tudi vsem onim, ki so pred vojno in po vojni sodelovali z njim v nacionalnem in kulturnem delu.«¹²

In kakšno je bilo mesto Celje ob prihodu Jure Hrašovca?

Fran Roš ga je v svojih spominih opisal takole: »Narodnostni boji v Celju in za Celje so postajali konec 19. stoletja vse ostrejši. V pogojih kapitalizma se je krepilo tudi slovensko meščanstvo ob naslonitvi na narodno prebujene ljudske množice v široki okolici. Gospodarsko vse močnejše se je vidno uveljavilo tudi v mestu. Zrasel je Narodni dom s sedežem Celjske posojilnice in kot središče slovenskega družabnega življenja in kulturnega dela s še čitalniškim obeležjem. Slovenski časopisi so se tiskali v tiskarni, ki je bila last Zveze slov. zadrug v Celju. Organizirano privatno denarništvo je reševalo slovenske ljudi gospodarske odvisnosti vsaj od Nemcev. Po dolgi borbi, ki je stresla celo dunajski parlament in vlado, je Celje 1895 dobilo tudi slovenske vzporednice k nižjim razredom nemške gimnazije.

Mesto v tedanji dobi ni v svojih ozkih mejah štel niti 7000 prebivalcev, izmed katerih se je pri ljudskem štetju 1910 priznala natanko tretjina k slovenskemu občevalnemu jeziku. Slovencev je bilo seveda več, toda to štetje so izvedli mestni organi, ki pri odvisnih nameščencih in služinčadi niso marali upoštevati narodnostne pripadnosti. Pritisk delodajalcev je bil celo tako velik, da je ob njihovi kontroli glasovnic pri zadnjih državnoborskih volitvah v Avstriji prejel nemško-nacionalni kandidat štiri petine v mestu oddanih glasov. Nasprotno pa je v kmečko delavski okoliški občini, ki je bila v rokah Slovencev, priznalo nemški občevalni jezik komaj

⁸ Slovenski gospodar 27, 1893, št. 47, 23. 11. str. 1, Zahvala.

⁹ Čuček, Slovenski poslanci v Gradcu, 27.

¹⁰ Čuček, Juro Hrašovec, 158.

¹¹ Nova doba 3, 1921, št. 79, 9. 7., str. 2, V proslavo izvolitve prvega slovenskega župana v Celju se vrši v soboto 9. tm" ob 8. uri zvečer bakljada in serenada pred magistratom, obhod z godbo po mestu. Zbiramo se pred Narodnim domom.

¹² Nova doba 15, 1933, št. 98, 4. 12., str. 1, Svečano odlikovanje dr. Jure Hrašovca.

Celje (Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov)

8 % prebivalcev. Tu je nastajala industrija, a delavci so vanjo prihajali s kmečke grude in so bili še premalo razredno zavedni, da bi mogli še tedaj pomeniti posebno politično silo.«¹³

Celje je od srede 19. stoletja počasi raslo. Ob začetku liberalne dobe je bilo mesto po večini prebivalstva slovensko, čeprav so vodilni ljudje v javnosti uporabljali nemški jezik. Ob začetku ustavnega življenja so mnogi Slovenci zaradi gospodarske koristi, napredovanj v javni službi, vpliva šole, družabnih zvez ... prešli v nemški tabor. Toda proti koncu stoletja se je stanje že spremenilo v slovensko korist. V mestu se je nastanilo nekaj trdne slovenske inteligence. Vodje so bili zlasti odvetniki: dr. Ludovik Filipič, dr. Josip Sernec, dr. Franc Vrečko, dr. Juro Hrašovec, dr. Franjo Karlovšek, dr. Vekoslav Kukovec, dr. Anton Božič, dr. Franjo Kalan. Poleg njih sta že po svojem poklicu imela vpliv notarja Lovro Baš in Jurij Detiček.

Pomembno je bilo tudi delo duhovščine in učiteljstva okoliških šol. Zelo je koristila denarna osamosvojitve, ki so jo Slovenci izvajali s tem, da

so na pobudo dr. Josipa Vošnjaka in pod vodstvom njegovega brata inž. Mihaela Vošnjaka ustanovili najprej Celjsko posojilnico, nato Zvezo slovenskih posojilnic, za njo Južnoštajersko hranilnico in Zadružno zvezo. Slovenski vodje so vedeli, kako poguben je vpliv nemških obrtnikov in trgovcev na njihove uslužbence in vajence, ki so jih lahko potujčevali. Vztrajno so si prizadevali, da so se v mestu naseljevali slovenski obrtniki in trgovci.¹⁴ Tudi za Celje je značilen razvoj slovenskih političnih strank in nemškega političnega gibanja, ki je zavračalo spremembe in izgubljalo svoj položaj. Med slovenskimi političnimi silami je v zadnjih letih Habsburške monarhije prevladovala liberalna usmerjenost.¹⁵ Številni akterji slovenskega liberalizma so prihajali prav iz Celja, zato prispevek v nadaljevanju predstavlja eno izmed pomembnih dogajanj v zadnjih letih Habsburške monarhije, in sicer težnje po ustanovitvi vseslovenske liberalne stranke, ki se je sredi leta 1918 manifestirala v ustanovitvi Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) ter aktivnosti nekaterih slovenskih liberalnih politikov.

¹⁴ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, II. del, 43.

¹⁵ Herman, *Dogajanje na Celjskem*, 415.

¹³ Roš, *Iz učenčevih spominov*, 21-23.

Spomladi leta 1917, ko se je prva svetovna vojna prevešala v četrto leto, je v Habsburški monarhiji zaradi spremenjenih notranje- in zunanjepolitičnih razmer prišlo do obnove političnega življenja. Začeli so se pojavljati prvi poskusi reševanja narodnopolitičnih razmer Slovencev, zlasti kot notranje preoblikovanje monarhije. Narodnopolitične razmere v Celju so bile zaradi prevladujočega nemškega vpliva v mestu pred prvo svetovno vojno dokaj neugodne. Vendar je bila kljub temu in tudi zaradi vojnih razmer podpora političnemu gibanju za spremembe med ljudmi velika. Kazala se je tudi v deklaracijskem gibanju. V celjskem sodnem okraju je bilo zbranih 9.249 podpisov podpore Majniški deklaraciji. Zbiranje podpisov podpore je potekalo od 9. decembra 1917 do aprila 1918.¹⁶ Za celjski okraj so bili značilni tudi shodi. V Celju je februarja 1918 potekal občni zbor slovenske Kmečke zveze, ki je prerasel v deklaracijski shod, ki pa je bil prepovedan.¹⁷ *Slovenski gospodar* je poročal, kako je ljudstvo hotelo zborovati, celjski Nemci pa so jim hoteli to preprečiti. Poslanec Pišek, ki je nameraval na shodu govoriti, je dejal: »Ljudstvo slovensko. Prišel bo kmalu čas, ko nam nihče v slovenskem Celju ne bo prepovedoval shodov.« Zborovalci so zapeli »Hej Slovani«. Časopis svoje poročilo zaključuje z besedami: »Celjski Nemci in nemškutarji niso dosegli svojega namena.«¹⁸

Organiziranost in moč političnih strank med vojno sta na Celjskem sloneli na predvojnih strankarskih razmerah. Narodnopolitično gibanje je imelo oporo pri vseh slovenskih predvojnih političnih strankah.¹⁹

V zadnjem letu habsburške monarhije, v obdobju deklaracijskega gibanja, so se v obeh najmočnejših političnih taborih zgodile pomembne spremembe, decembra 1917 je dosegel vrhunec dolgotrajni spor v kranjski Slovenski ljudski stranki in s tem posledično v vsej Vseslovenski ljudski stranki, katere del je bila tudi Koroščevo Kmečka zveza na Štajerskem. Iz vodstva SLS so izključili dolgoletnega strankarskega načelnika dr. Ivana Šušteršiča.

Spor med starini, ki jih je predstavljal Šušteršič s sodelavci, in mladino, ki so bili zbrani okoli Korošca in Kreka, je izbruhnil zaradi Šušteršičevega avtoritativnega vodenja stranke in vodstvene tekmovalnosti med tremi močnimi klerikalnimi politikmi. Razlog je bila tudi Majniška deklaracija. Šušteršič je namreč poudarjal brezpogojno zvestobo monarhiji in deklaracije ni podprl. 15. novembra 1917 je iz stranke izstopil. Povod za to so bile tudi volitve za predstavnika Kranjske v zastopstvu avstrijskega državnega zbora za skupne zadeve Avstro-Ogrske. Šušteršiča kot kandidata so obšli in izvolili štajerskega kandidata dr. Korošca. Napetosti so se še stopnjevale in Šušteršič je 22. novembra dosegel razpust stranke in še istega dne ustanovitev nove. Toda ukrepala je tudi druga stran in 27. decembra 1917 pripravila zborovanje poverjenikov SLS, ki je imelo značaj kongresa. Na njem so sprejeli Majniško deklaracijo kot minimalni narodni program in iz vodstva izključili Šušteršiča. Na kongresu je bil za novega predsednika stranke izvoljen Korošec. S tem je postal Korošec najmočnejši slovenski politik tistega časa in vodilna osebnost slovenskega narodnopolitičnega gibanja. Kot eden pomembnih predstavnikov klerikalnega tabora na Štajerskem je postal vodilna osebnost slovenskega političnega prostora. Ob Šušteršičevem zatonu ter ob vzponu in voditeljski uveljavitvi Antona Korošca se je v letih 1917 in 1918 v slovenskem političnem prostoru zgodila še ena pomembna sprememba: **povezovati se je začel tudi slovenski liberalni tabor** in junija 1918 so liberalci storili korak, ki je omogočil, da je tudi ta tabor postal *enoten vseslovenski politični subjekt*.²⁰

Odločilen vzgib za oblikovanje enotne liberalne stranke je dal vodilni štajerski liberalni politik dr. Vekoslav Kukovec, predsednik Narodne stranke za Štajersko. 31. decembra 1917 je v *Slovenskem narodu* objavil poziv z naslovom Za enotno slovensko stranko,²¹ v katerem je nastopil zoper strankarsko razcepljenost in se zavzel za oblikovanje enotne vseslovenske politične organizacije, ki bi »temeljila na deklaracijski ideji jugoslovanske združitve in narodne samoodločbe«. ²² Kukovčeva ideja je imela takojšen javni odziv. Uredništvo *Slovenske-*

¹⁶ Stavbar, Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje, 94.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ *Slovenski gospodar* 52, 1918, št. 6, 7. 2., str. 3, S prepovedane shoda v Celju.

¹⁹ Herman, Dogajanje v Celju, 416.

²⁰ Glej: Slovenska novejša zgodovina, 162–165.

²¹ *Slovenski narod* 50, 1917, št. 298, 31. 12., str. 1–2, V. K. [Vekoslav Kukovec], Za enotno slovensko stranko.

²² Perovšek, Na poti v moderno. Ljubljana 2005, 193.

ga naroda je namreč že v uvodu h Kukovčevemu pozivu izrazilo stališče liberalne narodno napredne stranke na Kranjskem: »Po našem mnenju gre spoštovani avtor predaleč. Izhajajoč s stališča, da se mora današnja slovenska politična razcepljenost odpraviti ter izvršiti reorganizacija naših političnih sil, prihaja do enotne narodne politike preko enotne politične stranke, obsegajoče vse napredne in klerikalno politične skupine našega naroda, ki stoje na programu narodne samoodločbe. Zdi se nam ta načrt načelno predalekosežen in praktično neizpeljiv.«²³ Uredništvo navaja tudi, da jih »vzgle-di drugih narodov, ki jih navaja spoštovani gospod doktor«, ne prepričajo. Ob tem navajajo Čehi, ki so organizirali enotno stranko. Stališče uredništva oziroma liberalne Narodno napredne stranke na Kranjskem je namreč bilo, da naj Vseslovenska ljudska stranka in vseslovenska napredna demokratska stranka skleneta trdno koalicijo »za boj za našo samoodločbo.«²⁴ Menili so, »da je pot k dosegu cilja: zenostavljanje našega strankarskega organizma in koalicija. S. L. S: organizira svoje vrste enotno, enotno naj se organizira tudi napredno slovenstvo. Obstoje pokrajinskih strank danes ni več upravičen.«²⁵ Kukovec pa je v svojem pozivu izhajal iz dogajanja v zadnjih letih prve svetovne vojne, ki je Slovincem prinesla veliko gorja, hkrati pa jih obogatila s priložnostjo združitve v jugoslovanski državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Menil je, da se je »za ujedinjenje v smislu deklaracije 30. maja izjavila cela Slovenija, tako da ima Jugoslovanski klub naših poslancev res večino naroda za seboj. V tem oziru ni razločka med naprednjaki in pristaši ljudske stranke.«²⁶ In iz te »edinosti vseh narodno mislečih Slovencev« je Kukovec zagovarjal nujnost po enotni slovenski stranki. In Jugoslovanski klub bi se po njegovem mnenju moral »poglobiti in utrditi med narodom ter vzeti v pretres idejo ustanovitve enotne slovenske stranke, in da se organizacija izpelje v soglasju z vsemi dosedanjimi strankami, ki so se izrekle za ujedinjenje.«²⁷ Kukovec članek zaključuje s predlogom, da Jugoslovanski klub idejo predstavi javnosti, kjer si je s svojim parlamentarnim delom pridobil tudi splošno zaupanje.

Liberalci na Kranjskem so menili, da Slovence kljub enotnemu narodnopolitičnemu cilju, ki je bil izražen v boju za jugoslovansko državo, še vedno ločijo »one večno idejne razlike, ki delijo človeštvo v razne tabore, skupine in stranke«. V enotni slovenski stranki pa bi se morala »vsaka sedaj obstoječih strank odreči baš tistim svojim načelom, ki tvori-jo posebnost njene eksistence, svojim nazorom na svet, na družbo.«²⁸ Po odzivu v Slovenskem narodu²⁹ oziroma jasno izraženemu stališču liberalcev na Kranjskem, je Kukovec opustil zamisel o oblikovanju enotne slovenske politične stranke. Vztrajal pa je, da morajo Slovenci doseči »enotnost na zunaj, na znotraj pa [...] odpraviti razdvojenost in razcepljenost«. To je poudaril tudi na shodu zaupnikov štajerske Narodne stranke 13. januarja 1918 v Mariboru.

Vekoslav Kukovec je 6. januarja 1918, dan za tem, ko je Slovenski narod opozoril, da se mora tudi liberalni tabor enotno politično organizirati, poslal pismo predsednikom okrožnih političnih društev Narodne stranke na Štajerskem, v katerem je povpraševal po mnenju, ali naj bi se »razpustila narodna stranka in da bi se ustanovila za vse slovenske dežele skupna napredna stranka, ki bi imela večjo moč:

Velecenjen prijatelj!

Obračam se na Vas kot predsednik našega političnega društva za Vaše okrožje, da mi na kratko poročate, kaj Vi rečete k načrtu, da bi se razpustila narodna stranka in da bi se ustanovila za vse slovenske dežele skupna napredna stranka, ki bi v našem narodnem boju večjo moč imela. Prosim Vas tudi, da bode okraj po možnosti zastopan na zaupnem shodu v Mariboru 13. t. m.

Najlepše pozdravlja
udani

Dr. Kukovec.«³⁰

²³ Slovenski narod 50, 1917, št. 298, 31. 12., str. 1, Za enotno slovensko stranko.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam, str. 1

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam, str. 2.

²⁸ Perovšek, 195.

²⁹ Slovenski narod 51, 1918, 5. 1., Jednotna stranka?

³⁰ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/ Likvidacija štajerske narodne stranke in ustanovitev vseslovenske napredne stranke 1917–1918, pismo V. Kukovca, Lebring, 6. 1. 1918.

9/1/18

Blagorodni gospod kolega!

Na vašega cenjenega listi-
sa bod. b. t. m.: razvidim, da ste
prestoječi v Ljubing, kar vam raj-
ši ne bo ugajalo.

Šundanes se vrziti ni
prijeto; človek trepa celo' roji
zelo. Mi ne pridemo niti v
Maribor, da bi Marto in seste obisk-
li. Tudi sem sem z i Henografinjo
v pisarni in sta sedaj iz povrh tačno
Landa in Wicke nekaj dni doma.

Čaradi narodnega sveta se še
nikoli ni obrnil do mene.

Vai človek v št. Naroda mi

Pismo Jura Hrašovca Vekoslavu Kukovcu 9. januarja 1918 (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Kukovec, Likvidacija Štajerske
narodne stranke in ustanovitev vseslovenske napredne stranke 1917–1918)

je upejal; trati ste pa tudi ofono.
Kaj bi naj šel večkrat? Laskam si,
da sem bil vedno dober Slovence, več pa ne.

Mislil, da bi ustanovitve samo ene
stranke na Slovenskem ne bo pilslo, če
veslovarska ljudska stranka bo obstajala tudi
v naprej; na drugi strani pa ne morejo
samostojno umeeno itajovski Slovenci sami
ustanoviti veslov: narodne stranke.

Tolj: bi morda bilo ime veslov:
napredna stranka, ki pa naj tudi bi nagla.
Sala kot pro, vodilo načelo: „naše uje,
dijerje“ in bi naj povdarjela, da hoče nica
trata bi ti rojini načelom, pa bi vikkas
irkala potetke stika z drugo stranko, voma.
terjih, ki se tičejo našega obstarla, narodne.
ga življenja, naše trdnosti.

Pa ste mi zahvali!

ulea
Mestove
in juno Slavtje

Med 6. in 12. januarjem 1918 mu je pritrdilno odgovorilo šest predsednikov okrožnih političnih društev Narodne stranke – Franjo Pahernik, ki je še posebej poudaril nujnost pomladitve kranjske stranke, Anton Haken, Ferdo Kunej, Lovro Pehovar, Juro Hrašovec in Ivan Rebek.

Juro Hrašovec je 9. januarja 1918 v pismu Vekoslavu Kukovcu sporočil svoje mnenje o nameri razpustitve štajerske narodne stranke in ustanovitvi vseslovenske napredne stranke. Hrašovec je ugodoma zapisal nekaj vljudnostnih fraz o Kukovčevi predstavitvi v Lebring in o razmerah za potovanje ter družinskih članih. Glede Kukovčevega vprašanja pa se Hrašovec sprašuje: **»Kaj bi naj jaz svetoval? Laskam si, da sem bil vedno dober Slovenec, več pa ne.«** Hrašovec je zapisal, da mu je Kukovčev poziv v Slovenskem narodu ugajal, vendar meni, da se na Slovenskem ne bo ustanovila samo ena stranka, ker *»vseslovenska ljudska stranka bo obstajala tudi naprej, na drugi strani pa ne morejo samosebi umevno štajerski Slovenci ustanoviti vseslov. narodne stranke«*. Predlagal je: *»Bolje bi morda bilo ime vseslov. napredna stranka, ki pa naj tudi bi naglašala prvo, vodilno načelo: 'naše ujedinjenje' in bi naj poudarjala, da hoče sicer zvesta biti svojim načelom, pa bo vsikdar iskala potrebne stike z drugo stranko, v vprašanjih, ki se tičejo našega obstanka, narodnega življenja, naše bodočnosti.«*³¹

Do sredine leta 1918 je tako potekala obširna korespondenca med slovenskimi liberalci, zlasti med štajerskimi. Večina jih je bila še vedno na tujem, vendar so bili politični stiki tudi zaradi narodnega boja in političnih programov, hotenj po združitvi vseh slovenskih liberalcev ter same politične in vojne situacije, številni.

Ivan Rebek je pisal Kukovcu o tistih narodnih delavcih, ki so sicer imeli zasluge za lokalne narodne boje zlasti glede gospodarstva, vendar je bil tedaj čas za večje ideje. Menil je, da je čas, da se *»sile narodnih idealistov zopet strnejo in preko naših starih gre na dnevni red današnjega narodnega vprašanja.«* Rebek je zagovarjal, da je edino v deklaraciji Jugoslovanskega kluba zastopano narodno

vprašanje ter sta izraženi volja in zahteva vseh Jugoslovancev. Prav tako je zagovarjal enotno stranko.³²

Anton Kunej je Kukovcu v Lebring pisal, da podpira *»preureditev slovenskih strankarskih razmer«* in meni, da bi se v enotno stranko združile tiste stranke, *»ki se priznavajo k jugoslovanski deklaraciji, kajti le združene moči so steber, ki se ne da z lepa omajati.«* Svojo neudeležbo na mari-borskem shodu je opravičil s slabimi prometnimi povezavami.³³

Za skupno – *»enotno politično organizacijo slovenskega naroda, izvzemši dr. Šušteršiča,«* se je zavzel tudi Franjo Goričar. Menil je, da je treba postaviti trden temelj za prihodnost slovenskega naroda. Kako se bo *»zidalo naprej – o tem odločevala bo prihodnost.«* Pismo je končal z mislijo: *»Kdor na dva zajca obenem preži – nobenega ne dobi.«*³⁴

Iz Hrastnika je Kukovcu poslal odgovor Ferdinand Roš, ki v tem času sicer ni bil več zelo aktiven v političnem življenju, vendar je zapisal: *»Moja največja želja je bila vedno, da bi se slovenske stranke zedinile v eno stranko. To se je sedaj na moje največje veselje zgodilo! Politični greh bi bil, ako bi se to zopet zrušilo! Z narodnim svetom smo bili že itak enkrat poskusili, a se je jako slabo obnesel – ne poskušajmo več.«* Roš je pisal tudi o zbiranju podpisov za Majniško deklaracijo v Trbovljah, kjer so rudarji zbrali okoli 2000 podpisov.³⁵

Vinko Žumer iz Knežca je menil, da je najbolje, da se ustanovi nova enotna slovenska stranka *»za vse pripadnike jugoslovanske ideje.«*³⁶

Iz Kamnika se je na Kukovčevo pismo odzval Rihard Karba, ki se je povsem strinjal s Kukovcem. Karba je pisal, da je za združitev vseh strank, ki *»se priznavajo k deklaraciji, v enotno jugoslovansko*

³¹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo J. Hrašovca Kukovcu, 9. 1. 1918.

³² PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo I. Rebeka Kukovcu, Celje, 3. 1. 1918.

³³ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo A. Kuneja Kukovcu, Stolovnik, 3. 1. 1918.

³⁴ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo F. Goričana Kukovcu, Višnja vas, 3. 1. 1918.

³⁵ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo F. Roša Kukovcu, Hrastnik, 4. 1. 1918.

³⁶ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo V. Žumra Kukovcu, Knežec, 4. 1. 1918.

stranko.« Menil je, da pa bodo morale ob združitvi vse stranke podrediti svoje strankarske cilje.³⁷

»Merodajni možje« iz Vranskega so v Megličevem pismu Kukovcu podprli aktivnosti razdvojenih strank za združitve v enotno močno stranko, »ki bode zmožna v enotni falangi skupno se zoperstaviti našim sovražnikom.«³⁸

Tudi gozdar in posestnik Franjo Pahernik (1882–1976)³⁹ iz Vuhreda je svoj odgovor Kukovcu poslal po pogovoru s somišljeniki iz svojega okraja. Bili so za združenje vseh slovenskih naprednih strank v »jedno jednoto, ker veliko duha in visoki cilji gotovo zahtevajo tudi veliko in konzultirano stranko.« Vendar je ob tem Pahernik poudaril, da se mora kranjska napredna stranka pomladiti in »izginiti morajo tam tudi zadnji ostanki ljubljanskega frakarstva.«⁴⁰

Iz Središča ob Dravi je Kolarič pozdravljal idejo o združitvi vseh slovenskih strank, ki naj se združijo v »obrambo in povdžigo vsega skupnega slovenskega naroda.« Kolarič je navdušeno pisal tudi o bodoči Jugoslaviji, »ki prinese veselo in boljše bodočnost vsem Slovanom v smislu deklaracije, ker le potem bomo krepka opora samo sebi ako delujemo zdrženimi močmi v lastno obrambo pod zaščito slavnih Habsburžanov.«⁴¹

Naprednjaki iz Trbovelj so menili, da bi morali Narodno stranko razpustiti in ustanoviti »strogo Napredno stranko, za vse slovenske dežele,« saj bi bilo po mnenju Antona Mahna delo veliko lažje, kakor v razcepljenih po več strankah.⁴²

Josip Mursa (1864–1948)⁴³ iz Krapja pri Ljutomeru je Kukovcu poslal odgovor 7. januarja 1918 v

svojem in v imenu vseh »narodnih Muropoljancev,« da se »osnuje le ena enotna velika stranka.«⁴⁴

Iz Gotovelj v Savinjski dolini je odgovor na Kukovčevo pismo poslal učitelj Franjo Brinar (1865–1929),⁴⁵ v letih pred vojno predsednik učiteljskega društva za celjski okraj ter tajnik gotoveljske hranilnice in posojilnice. Podprl je idejo o združitvi vseh pristašev jugoslovanske ideje v enotno stranko z mislijo: »Veliki časi naj ne najdejo med nami premajhnih ljudi. V Jugoslovanskem klubu so združeni poslanci različnega prepričanja. Posnemajmo jih!«⁴⁶

Dr. Ferdo Kunej iz Št. Petra pod Svetimi gorami je Kukovcu poslal odgovor 8. januarja 1918. Zdi se mu primerno in »jedino pravilno, ako se opusti politična organizacija naše narodne stranke na Štajerskem« in se ustanovi »vseslovenska napredna demokratična stranka, v kateri je prostor za vse napredne sile, tudi za meščane in agrarce.«⁴⁷

Iz Ivanjkovcev je poslal odgovor Lovro Pehovar. Za razliko od večine drugih pa je bil Pehovar do združevanja skeptičen: »Glede koncentracije sem mnenja, imel sem že toliko slabih izkušenj s temi gospodi, da se bojim, da se niso popolnoma obrnili, da je boljše da se ista ne izvrši.« Pozdravljal pa je ustanovitev vseslovenske demokratične napredne stranke, »potem pa skupnega narodnega sveta vseh treh političnih strank.«⁴⁸

S posebnim veseljem je prejem Kukovčevega pisma potrdil Blaž Zupan iz Laškega. V odgovoru je pisal: »Že meseca aprila 1916 sem v smislu zvezinega odborovega sklepa z dopisom na vodstvo klerikalne stranke predlagal vjedinjenje slovenje štajerskih strank. Dobil sem vtis, da se bomo v tem še pogovarjali. In sedaj je prišel čas. Hvala vsem sodelavcem.«⁴⁹ Pravniki Jože Zdolšek (1876–1932), znan po tem, da

³⁷ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo R. Karbe Kukovcu, Kamnik, 4. 1. 1918.

³⁸ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo Megliča Kukovcu, Vransko, 4. 1. 1918.

³⁹ ES, 8. zv., str. 220.

⁴⁰ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo F. Pahernika Kukovcu, Vuhred, 6. 1. 1918.

⁴¹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo R. Kolariča Kukovcu, Središče, 6. 1. 1918.

⁴² PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo A. Mahna Kukovcu, Trbovlje, januar 1918.

⁴³ SBL, 2. knj., str. 181–182.

⁴⁴ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo J. Murse Kukovcu, Krapje, 7. 1. 1918.

⁴⁵ SBL, 1. knj., str. 60.

⁴⁶ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo F. Brinarja Kukovcu, Gotovlje, 8. 1. 1918.

⁴⁷ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo F. Kuneja Kukovcu, Št. Peter pod Sv. Gorami, 8. 1., 1918.

⁴⁸ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo L. Pehovarja Kukovcu, Ivanjkovci, 8. 1. 1918.

⁴⁹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo B. Zupanca Kukovcu, Laški trg, 9. 1. 1918.

je na sodišču na Vranskem uvedel slovenščino,⁵⁰ je 9. januarja 1918 iz Hotunja pri Šentjurju Kukovcu pisal pismo, v katerem je izrazil svoje mnenje o prihodnjem delovanju na političnem polju. Zapisal je: »Tudi moje mnenje je, da nastopamo skupno s strankami, ki pristajajo na majevo deklaracijo.«⁵¹

Nekdanji župan Bizeljskega Ivan Malus je Kukovcu poslal dolgo pismo, v katerem je razpredal o slabem položaju šolstva in vlogi učiteljstva, to pa je pripomoglo k slabemu ugledu Narodne stranke med ljudmi. Menil je tudi, da je duhovništvo v času vojne izgubilo veliko simpatij med prebivalstvom. Pismo se končuje: »Prava agrarna stranka bi rekel bi bila po mojem edini izhod, nisem pa merodajen.«⁵²

Kot je razvidno, se je večina korespondentov, ki so odgovorili na Kukovčev pismo, izrekla za enotno vseslovensko stranko in podporo deklaraciji. Nekateri pa so izražali pomisleke. Prihodnost so videli v enotni slovenski napredni narodni stranki in v sodelovanju s klerikalci v okviru Narodnega sveta. S tako izmerjeno klimo na terenu med narodnimi somišljeniki se je Kukovec 13. januarja 1918 podal na shod zaupnikov v Maribor. Prijatelj Ivan Rebek mu je dan pred zborom poslal pismo, v katerem se opravičuje, da se ga zaradi bolezni ne more udeležiti, vendar mu želi uspešno zborovanje in da se »zborovalci razidejo v znamenju popolne sloge in sklenjenim programom ena stranka enotno delo skupni boj in skupna zmaga.«⁵³

Na povabilo dr. Kukovca je izvrševalni odbor Narodno napredne stranke v Ljubljani sklenil poslati na zaupni shod štajerske narodne stranke člana strankinega odbora dr. Alberta Kramerja in deželnega poslanca Adolfa Ribnikarja.⁵⁴

Kukovec je v začetku leta 1918 – takoj, ko je razposlal pisma posameznim narodnim politikom in zaupnikom na Štajerskem in širše – pisal Jugo-

slovanskemu klubu na Dunaj, da bi si pridobil tudi njihova stališča in načrte o političnih razmerah na Slovenskem, in sicer pol leta po sprejetju Majniške deklaracije in deklaracijskem gibanju, ki ga je izvršni odbor Narodne stranke Štajerske podprl. Kukovec je ugotavljal, da je ideja o narodni samoodločbi in združitvi Jugoslovancev na Slovenskem »pridobila premoč nad vsemi drugimi vodilnimi mislimi na eni strani, in ko se je očitno s sistematičnim delovanjem naših bodočih nasprotnih elementov zasejal razdor med Hrvate kakor Slovence (Stadler-Šušterič), izreklo se je že ob priliki izjav ob smrti dr. Kreka med slovenskimi politiki v domovini pogostoma mnenje, da se bode naravnim potem ustvarila konstelacija za združitev vseh k deklaraciji se priznavajočih strank v enotno jugoslovansko stranko.«⁵⁵ Kukovec je pozval Jugoslovanski klub, ki si je v tem času pridobil splošno zaupanje, naj stopi pred »našo javnost s primernimi predlogi.« Jugoslovanski klub je obvestil, da je izvrševalni odbor Narodne stranke na Štajerskem za 13. januar 1918 ob pol dveh popoldan v mariborskem Narodnem domu sklical shod svojih zaupnikov, »da se zedini glede postopanja, ako se iz merodajne strani pride z označenimi predlogi koncentracije.« V nadaljevanju je povedal, da sta možna dva načina združitve: eventualne »strnitve vseh narodnih, naprednih in ljudskih (deklaracijskih) struj na eni strani, v drugi vrsti pa vsaj združitev narodnih in naprednih strank vseh dežel v vseslovensko stranko, ki bi iskala daljnih organizatoričnih stikov z vseslovensko ljudsko stranko.«⁵⁶ Kukovec je v pismu omenil tudi možnost ustanovitve narodnega sveta in prosil Jugoslovanski klub za pojasnila, »kakšna so jamstva, ki usposobijo eventualni narodni svet za uspešno rešitev velikih časovnih vprašanj in za složen boj za jugoslovansko državo in nje notranji ustroj.«⁵⁷ Pismo je končal s prošnjo, da se mu posredujejo potrebne informacije in ime delegata Jugoslovanskega kluba na shodu v Mariboru.

Tako je 13. januarja 1918 v mariborskem Narodnem domu potekal shod zaupnikov štajerske Narodne stranke. Na shodu so se soglasno izrekli za zedinjenje naprednih strank v enotno jugoslovan-

⁵⁰ SBL, 4. knj., str. 781.

⁵¹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, pismo J. Zdolška Kukovcu, Hotunje, 9. 1. 1918.

⁵² PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo I. Malusa Kukovcu, 10. 1. 1918.

⁵³ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Likvidacija ..., pismo I. Rebeka Kukovcu, Celje, 12. 1. 1918.

⁵⁴ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Dopis izvrševalnega odbora Narodno-napredne stranke v Ljubljani, 9. 1. 1918.

⁵⁵ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Pismo Kukovca Jugoslovanskemu klubu na Dunaj, Lebring, 1. 1. 1918.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Prav tam.

sko demokratsko stranko. Kukovec je namreč konec decembra 1917 svojim strankarskim kolegom poslal številna pisma o združitvi v novo stranko, zato je imel na shodu tudi njihov mandat. Izrekli so se tudi za ustanovitev jugoslovanskega narodnega odbora kot glasnika slovenskega naroda navzven. Sprejeli so resolucije, v katerih so zapisali stališča do mirovnih pogajanj.⁵⁸ Poročilo o shodu v *Slovenskem narodu* je bilo dan pozneje nekoliko cenzurirano, pa vendar je prineslo vsebino resolucij. Na shodu zaupnikov so izrazili zahtevo po miru. Kot naslednjo pomembno nalogo so označili oživitev napredne politične organizacije, ki naj ne pomeni ponovnega strankarskega boja, ampak da se k skupni narodni ideji pritegnejo vse razpoložljive sile. Sklenili so, da se vse pokrajinsko napredne politične sile združijo v veliko enotno jugoslovansko demokratsko stranko, zato so izvršni odbor stranke zadolžili, da stopi v stik s kranjsko narodno napredno stranko ter da pripravi program in organizacijski statut nove enotne stranke. Resolucija je odboru nalagala, da v najkrajšem možnem času skliče ustanovni shod Jugoslovanske demokratske stranke. Ena izmed resolucij mariborskega shoda je predvidevala, da je *Domovina* primerno glasilo liberalcev, da razširja jugoslovansko idejo med ljudmi. Zaupniki so vodstvu stranke naložili, da se pogaja z Vseslovensko ljudsko stranko za skupni narodni nastop glede nove državne tvorbe. Pozdravljali so tudi *bratsko sodelovanje* s češko delegacijo in velik razmah jugoslovanske ideje v hrvaškem in srbskem delu monarhije. Na koncu so se zaupniki zahvalili svojemu predsedniku dr. Kukovcu za njegovo »*najtežavnejših razmerah požrtvovalno javno delovanje*«. ⁵⁹

Udeležence shoda je pozdravil dr. Kukovec, med govorniki pa so bili tudi srbski poslanec dr. Srdjan Budisavljevič, deželni poslanec Adolf Ribnikar, glavni urednik Albert Kramer ter mariborski voditelj dr. Fran Rosina in nekdanji poslanec Franjo Roblek. Kukovec je ob zaključku shoda poudaril, da je mariborsko srečanje »*krasna manifestacija naprednega štajerskega slovenstva za politiko na-*

rodnega udinjenja«. ⁶⁰ Mariborskega shoda, ki je nanj napravil velik vtis, se je udeležil tudi Vekoslav Spindler. Zlasti je bil zadovoljen z debato in vprašanji, ki so jih reševali na shodu. Koncentracija naprednega slovenstva in ustanovitev skupne organizacije sta bili za Spindlerja zelo pomembni temi, zlasti, ker je »*ideja za oboje zopet izšla iz naših vrst*«. Spindler je v pismu Kukovcu pisal tudi o drži dr. Božiča, ki pravzaprav ves čas ni podpiral združitve, temveč je želel novo stranko, v kateri bi sam imel pomembnejšo vlogo. Tudi glede strankinega glasila je po Spindlerjevem mnenju dr. Božič peljal svojo zgodbo, saj je hotel iz *Zadruga* razviti večje glasilo, ki bi postalo njegovo *agrarno trobilo*. Tudi Spindlerja so povabili v uredništvo bodočega lista, vendar je v pismu Kukovcu zapisal, da »*iz te moke seveda ne bo nikdar kruha*«, in nadaljeval: »*Preveč žalosten mi je Štiblerjev slučaj, da bi se kedaj podal pod dr. Božičevo jerobstvo*«. ⁶¹ Spindler je Kukovcu pisal tudi o objavi resolucij z mariborskega shoda v *Slovenskem narodu* in o razburjenju, ki ga je to povzročilo. Menil je, da bi bilo bolje, da bi se na prvem mestu poudarilo »*naše soglasje z dunajsko deklaracijo ter se nato reklo, da v kolikor se gre za odcepitev slovenskega dela Štajerske v to novo upravno enoto, zahtevamo to in to*«. ⁶² Spindler je menil, da bi bila takšna resolucija v javnosti bolje sprejeta, poudarjal pa je tudi, da ne sme ostati zunaj nove državne tvorbe niti košček zemlje, na kateri prebiva naše ljudstvo kompaktno.

V razpravo o združevanju strank se je vključil tudi politik in diplomat Otokar Rybář iz Trsta. Kukovčevo idejo je označil za simpatično, vendar je menil, da je diferenciacija v svetovnem nazoru pri slovenskem narodu že »*predaleč napredovala*«. ⁶³ Tudi Ivan Hribar je konec januarja poslal Kukovcu v Lebring dopisnico, s katero ga je seznanil, da dela v smislu *mariborskih sklepov*. ⁶⁴

⁵⁸ Slovenski narod 51, 1918, št. 11, 14. 1., str. 2, Štajerska Narodna stranka za zedinjenje naprednih strank.

⁵⁹ Slovenski narod 51, 1918, št. 12, 15. 1., str. 2; Rezolucija slovenačke narodne stranke. V: Građa o stvaranju jugoslovanske države, str. 225.

⁶⁰ Slovenski narod 51, 1918, št. 13, 16. 1., str. 1, Shod zaupnikov štajerske narodne stranke v Mariboru.

⁶¹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Korespondenca V. Spindlerja dr. Kukovcu, pismo jan. 1918.

⁶² Prav tam, pismo 23. 1. 1918.

⁶³ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, pismo O. Rybára Kukovcu, Trst, 24. 1. 1918.

⁶⁴ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, dopisnica I. Hribarja Kukovcu, Ljubljana, 25. 1. 1918.

Dr. Kukovec je konec januarja 1918 sklical shod volivcev v Veržēju. Shod sta vodila okrajni zdravnik dr. Lebar in trški župan Osterc. Na shodu se je zbralo veliko število moških in žensk, je poročal *Slovenski narod*. Potrdili so sklepe mariborskega shoda 13. januarja 1918 o koncentraciji političnih strank in potrdili politiko Jugoslovanskega kluba. Zborovalci so zahtevali tudi, da se najbližji sosedje, prekmurski ogrski Slovenci, vključijo v novo nastajajočo državo Slovencev, Hrvatov in Srbov.⁶⁵

Vso prvo polovico leta 1918 so tekale priprave in aktivnosti za združitev slovenskih narodno naprednih strank. Dokaz za to je bogata korespondenca med Kukovcem ter zaupniki štajerske Narodne stranke in drugih slovenskih liberalcev. Tudi sklepi zaupnega shoda v Mariboru so bili naloga, ki jo je bilo treba izpeljati.

Pisma dr. Alberta Kramerja iz Ljubljane Kukovcu govorijo o težavah, ki jih ima pri urejanju *Slovenskega naroda*, o tem, da so že konec leta 1917 v izvršnem odboru njihove stranke predebatirali vprašanje o enotni slovenski narodni stranki. Sklenili so, da se bodo glede združitve povezovali s Štajerci in Goričani. Sporočil je, da je izvršni odbor stranke sklenil, da se »osnuje jugoslovanska napredna demokratična stranka s splošnim, torej neomejenim programom, ki bi ustrežal modernemu času.« V Ljubljani so tudi sklenili, da se začnejo pogovori s Štajerci in Goričani. V mislih so imeli tudi Dalmatince. Nadalje je Kramer pisal o organiziranosti prihodnje skupne stranke: »Organizacija stranke naj bo tako urejena, da bo na eni strani poskrbljeno za enotnost, na drugi pa dovolj svobode za neko pokrajinsko avtonomijo.«⁶⁶ Kramer je bil zadolžen, da pripravi načelni načrt za organizacijo in predlaga pogajanja. Medtem ko je pisal Kukovcu, je v Ljubljano prišlo povabilo štajerske Narodne stranke za udeležbo na mariborskem shodu 13. januarja 1918.

Dr. Žerjav se ni nameraval udeležiti mariborskega shoda, razen če bi na shod prišel tudi Franc Smodej, časnikar in politik iz Celovca, ki je bil za-

dolžen za pripravo navodil za Narodni svet. Žerjav je Kukovcu pisal o nujnosti skupne organizacije in potrebnih aktivnostih za ustanovitev Narodnega sveta.⁶⁷

Ustanovitev nove stranke je bila načrtovana za čas okoli velike noči; sestanek naj bi potekal v Ljubljani. Po natančni razlagi poteka priprav za novo stranko je Kramer pisal Kukovcu tudi o izbiri imena nove stranke. Menil je, da je ime jugoslovanska primerno zaradi taktičnih razlogov in da so tudi za to ceno »stari gospodje pripravljeni opustiti narodno napredno.«⁶⁸

Za 2. februar 1918 je bil sklican shod zaupnikov kranjske Narodno napredne stranke v Ljubljani. Vabilo, ki je bilo poslano Kukovcu, je sicer napovedovalo sestanek v soboto, 8. februarja 1918,⁶⁹ vendar je bilo glede na časopisne napovedi in poročila zborovanje v soboto, 2. februarja 1918. *Slovenski narod* je vabil na shod kranjskih liberalcev z napovedjo udeležbe predsednika štajerske Narodne stranke dr. Vekoslava Kukovca.⁷⁰ Shod je potekal v veliki dvorani ljubljanskega Mestnega doma. Po poročilih *Slovenskega naroda* se je zbralo tisoč predstavnikov naprednega slovenstva. Glavni cilj shoda je bil: »Postaviti vso moč naprednega jugoslovanstva v boj za našo svobodo in v delu za pravično in srečno notranjo ureditev naše bodoče jugoslovanske države.«⁷¹ Besede župana Ivana Tavčarja so postale geslo shoda: »Naš narod bo vedno stal.« Zborovalci so čustveno peli himno Hej, Slovani. Na shodu so sprejeli naslednje resolucije: 1. Za samostojnost in neodvisnost – za ustanovitev trajnega miru med narodi je bistven pogoj vsestransko priznanje pravice do samoodločbe narodov; 2. Narodni svet – Narodno napredna stranka izraža nujno potrebo po skupnem narodnem zastopstvu in skupni reprezentanci vseh jugoslovanskih strank, stoječih na temelju Majniške deklaracije. Na Jugoslovan-

⁶⁵ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 25, 30. 1., str. 3, Shod v Veržēju ob Muri.

⁶⁶ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Korespondenca A. Kramerja dr. Kukovcu, pismo 6. 1. 1918.

⁶⁷ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Korespondenca A. Žerjava dr. Kukovcu, pismo 9. 1. 1918.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Vabilo izvrševalnega odbora Narodno-napredne stranke v Ljubljani dr. Kukovcu, Ljubljana, 29. 1. 1918.

⁷⁰ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 27, 1. 2., str. 1, 3, Na pragu nove dobe; Shod zaupnikov Narodno-napredne stranke.

⁷¹ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 28, 4. 2., str. 1, Shod zaupnikov Narodno-napredne stranke.

Celje (Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov)

ski klub je treba nasloviti željo, da se organizira nujni razgovor med strankami; 3. *Jugoslovanska demokratska stranka* – ustanovi naj se velika enotna Jugoslovansko demokratska stranka – odbor Narodno napredne stranke se zadolži, da stopi v stik z drugimi naprednimi strankami in da se pripravi program nove stranke. V okviru resolucije je bil predstavljen organizacijski osnutek, in sicer, da se stranka imenuje Jugoslovanska demokratska stranka, ki temelji na krajevnih organizacijah, vodi pa jih krajevno zastopništvo. Člani krajevnega odbora so tudi zaupniki stranke. Glede na potrebe se bodo ustanovili okrajni in pokrajinski zaupniški odbori. Na čelu stranke je bil predviden izvrševalni odbor, shod zaupnikov stranke pa kot najvišji organ stranke. Za lažje delo bo ustanovljena strankina pisarna. Kot zadnjo nalogo so si zadali sklic ustanovnega zbora JDS. Shod je sprejel tudi poročilo poslanca dr. Ravniharja, poslal pozdrave Čehom in ustanovil sklad za podporo političnim žrtvam.⁷² Kot predstavnik štajerskih liberalcev je nastopil dr. Kukovec, ki je v uvodu govoril o šibkih stikih somišljenikov iz Štajerske z Ljubljano, vendar je menil, da je bila za obmejne Slovence »Ljubljana

naše središče.« Povedal je, da je liberalna stranka na Štajerskem storila najtežji korak za vsako stranko, in sklenila, da se štajerska Napredna stranka razpusti ob prvi priložnosti. To so sklepi shoda štajerske Napredne stranke 13. januarja 1918 v Mariboru. Poudaril je, da so se za tak korak odločili, »da nam bo mogoče ustvariti skupno fronto za skupni boj in ustvariti novo organizacijo, ki naj zajamči našemu narodu boljšo bodočnost.« Kukovčeve besede so doživele živahno odobravanje. Kot pomembno vprašanje za oblikovanje mariborskega sklepa je Kukovec navedel, da »slovenski napredni elementi pri volitvah niso dobili v javnih zastopih onega števila zastopnikov, ki jim gre. To nam ne zadostuje več in tudi v javnih zastopih bodoče naše lastne države zahtevamo, da bomo imeli moč iz svoje srede, kakor nam gre po vseh pravicah.«⁷³ Izrekel je podporo Jugoslovanskemu klubu, kjer delujejo politiki SLS, v katero je prodrla tudi narodna politika. Pozdravil je tudi nameravano ustanovitev narodnega sveta, saj je le v njem videl možnost za razvoj narodnih idej. Govor je zaključil z besedami: »Slovenski naprednjaki moramo smotrno in skupno izrabiti vse

⁷² Prav tam, str. 2.⁷³ Prav tam.

svoje bogate sile, potem se bo uveljavil tudi naš narod na zunaj.»⁷⁴

Na shodu zaupnikov Narodne stranke v Celju 3. februarja 1918 je dr. Kukovec poročal o uspelem shodu kranjske narodno napredne stranke v Ljubljani. Sledila je debata, v kateri so sodelovali dr. Kalan, dr. Josip Sernec, Ivan Rebek, A. Gradišnik, Mikuš, Josip Smertnik, dr. Božič. Zaupniki so potrdili sklepe mariborskega shoda o odločni zahtevi po lastni državnosti, ustanovitvi JDS in narodnega odbora. Predsedniku stranke so izrekli zaupanje in priznavanje. Kukovec je na zboru tudi pojasnil, da povsem zaupa *državnozborni delegaciji*.⁷⁵ Zborovalci v Celju so podprli sklepe mariborskega shoda zlasti glede zahteve po lastni državnosti in skupne *narodne eksekutive* vseh jugoslovanskih strank v obliki narodnega odbora ali narodnega sveta. Kukovec je na celjskem shodu poudaril, da je »*ponosen na spodnještajerske Slovence, katerih žilavost in delavnost v današnjih dneh tudi Slovenci drugod občutijo.*»⁷⁶ Kukovec je govoril tudi o političnem položaju in še posebej o jugoslovanskem vprašanju, o položaju Slovencev v monarhiji in aktivnostih vlade, da bi ljudstvo ločila. Opomnil je tudi na posamezne intelektualce, ki s strani opazujejo dogajanja. Menil je, da ne bi smelo biti nikogar, ki ne bi zastavil vseh svojih sil in ki bi dvomil o dosegljivosti narodnih zahtev. Poudaril je, da je čas, da si Slovenci izbojujejo svoje pravice, »*kajti zrela jabolka nam ne bodo padala v usta.*» Glede nove stranke je Kukovec povedal, da se nikogar ne bo sililo vanjo, vendar je čas ob veliki noči tisti, ko naj štajerski Slovenci trumoma pohitijo na ustanovno zborovanje jugoslovanske demokratske stranke. Kukovec je menil, da jugoslovanska država ne bo prinesena na krožniku, vendar je vsak posamezni korak pot k *zgradbi jugoslovanske države*. Na shodu je govoril tudi dr. Kalan, ki je ugotavljal, da kompromisa za združitev obeh političnih taborov na Slovenskem ni mogoče doseči. Kot glavni razlog je navedel, da ne bi bil mogoč kompromis o načelih. Tako je tudi Kalan videl rešitev v konsolidaciji v *lastnih vrstah*, s čimer bi se odpravil dosednji pokrajinski in ra-

zredni separatizem. Razmerje med strankami mora biti zgrajeno na zaupanju in spoštovanju. S temi mislimi je Kalan zaključil svoj *temeljiti* govor.⁷⁷

Priprave za ustanovitev nove narodne stranke Jugoslovanske demokratske stranke so bile v polnem zamahu. Poročilo glavnega urednika dr. Alberta Kramarja, ki ga je podal na shodu zaupnikov kranjske Narodno napredne stranke 2. februarja 1918, je v celoti objavil *Slovenski narod*⁷⁸ in tako somišljenike seznanil z načrti in organiziranostjo nove stranke, ki naj bi združila vse napredne stranke in struje v enotno JDS na načelu enotnosti in demokracije. Somišljenike je seznanil, da se bo pobiral *strankarski davek*, ki ne pomeni le materialne, temveč tudi moralno vez posameznika s stranko. Pomemben člen stranke naj bi bil novi poljudni tednik *Domovina*, katerega namen je širiti napredno in jugoslovansko idejo.

Zaradi političnega preganjanja in pobiranja protizjav za združenje Jugoslovancev, zlasti v nemških občinah, je Kukovec 9. februarja 1918 v Rušah sklical zaupni shod štajerske Narodne stranke. Ruše so bile že leta 1914 primer preganjanj, saj so prav tedaj, ko se je zgodil sarajevski atentat, priredile sokolsko zborovanje. Nemci so videli v tem povezo in sledile so aretacije 17 Rušanov, 10 moških in 7 žensk, ki so jih, vključene v verige, s tovornim vlakom poslali najprej v Maribor, potem pa v Gradec v preiskovalni zapor. Na ruškem shodu leta 1918 so v debati komentirali krivice, ki so se jim zgodile na začetku vojne in so se kazale v preganjanju in obrekovanju, ter se veselili, da se po treh letih lahko zberejo v Rušah narodno misleči ljudje in razpravljajo o prihodnjem političnem razmerju med Slovenci in Nemci. Po govoru nadučitelja Lasbacherja in kandidata Narodne stranke za državni zbor Viktorja Glaserja je nastopil dr. Kukovec, ki je ugotovil, »*da Rušani kljub preganjanjem in še tembolj vstrajajo kot nevpočljivi branitelji slovenskih Ruš ob ogroženi narodni meji.*»⁷⁹ Ne glede na izkušnje iz preteklosti so se zborovalci zavzeli, da bodo skušali »*človeško izhajati z nemškimi sosedi*»

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 29, 5. 2., str. 2, Nova jugoslovanska demokratska stranka.

⁷⁶ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 30, 6. 2., str. 1, Shod zaupnikov Narodne stranke v Celju.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 30, 6. 2., str. 1–2, O organizaciji jugoslovanske demokratske stranke.

⁷⁹ *Slovenski narod* 51, 1918, št. 40, 18. 2., str. 1, Naše bodoče razmerje z nemštvom.

in da ne bodo maščevalni zoper nemško ljudstvo, ampak le zoper *vsenemškega duha*, ter shod zaključili z besedami: »Proč z vsenemštvom, dobrodošel demokratski nemški narod!«⁸⁰

Marca 1918 je potekal občni zbor podružnice Zveze jugoslovanskih železničarjev v Mariboru. Železničarji so se prvič zbrali med vojno. Zborovalce je pozdravil predsednik Ivan Kejžar. Prebral je pismo deželnega poslanca dr. Vekoslava Kukovca. Avtor pisma pozdravlja zborovalce in izreka veselje nad delom slovenskih železničarjev ter poudarja veliko potrebo po organizacijskem delu, zlasti železničarskem, ki bo imelo pomembno vlogo v življenju jugoslovanske države. Kukovec se je nameraval udeležiti shoda železničarjev, vendar se je pri datumu zgodila napaka in je bil v Mariboru dan prej, 24. marca 1918. V nadaljevanju shoda je Kejžar govoril o novih časih, ko ne bo trpljenja, in o tem, da je od močne organizacije slovenskih železničarjev odvisna prihodnost vseh slovenskih železničarjev. Zborovalcem je povedal še, da je zveza ponudila sodelovanje socialni demokraciji, ki pa žal ni odgovorila. Kejžar je dejal, da socialni demokrati ne priznavajo Majniške deklaracije in da je sodelovanje zveze z Nemci zaključeno. Kejžar je napovedal za železničarje novo glasilo, ki naj bi začelo izhajati z novim letom v Trstu.⁸¹

Kukovec je kljub vojaški službi obiskoval shode različnih organizacij, kjer so bile *napredne sile*, in različne strukture seznanjal s političnim položajem in aktivnostmi za novo državo.

Ustanovitev JDS je bila pred vrati. Korespondenca med Kramarjem in Žerjavom kaže na dogovarjanja med njima. Kramer je pripravljala organizacijski statut in vse podrobnosti glede volitev v izvrševalni odbor nove stranke. Ustanovni zbor je bil načrtovan za konec junija 1918. Kukovcu je v začetku junija pisal tudi dr. Pestotnik v imenu pripravljalnega odbora JDS, in sicer glede števila članov v *izvrševalnem odboru*. Predvidenih je bilo šestdeset voljenih članov in poleg tega še vsi deželni in državni poslanci. Pripravljalni odbor je predlagal porazdelitev 60 članov po pokrajinah, in sicer za

Štajersko 18, Goriško 8, Koroško 4, Kranjsko 30, od tega za Ljubljano 12 članov. Po statutu stranke mora načelstvo bivati v Ljubljani. Za Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko so namenili po 6 članov. Pestotnikov predlog je zajemal tudi razdelitev pripadnikov JDS v Narodni svet, in sicer v dogovoru s SLS. JDS naj bi s Štajerske imela v Narodnem svetu 3 člane, s Kranjske 4, Goriške 2 in Koroške 1 člana, SLS pa bi imela na Štajerskem 6 članov, na Kranjskem 7, Koroškem 2 in Goriškem 2. Dr. Pestotnik je želel Kukovčev odgovor na predlagano in posredovanje imen kandidatov za izvrševalni odbor in Narodni svet do 24. junija 1918. Pri tem ga je opozoril, naj upošteva »*demokratsko načelo, da so zastopani v izvrševalnih odborih vsi stanovi in vse panoge narodnega življenja*.«⁸² S takim pismom se je pripravljalni odbor obrnil na vse krajevne organizacije in posameznike v tistih krajih, kjer so pričakovali ustanovitev krajevnih organizacij v najkrajšem času.⁸³

Žerjav je v pismih Kukovcu predstavljal razmere in pogovore o združitvi s Hrvati; spraševal ga je za mnenje, kako naj bodo organizirane krajevne organizacije. Vzporedno so se izmenjevala mnenja o nastajajočem Narodnem svetu in delitvi moči med liberalnim in klerikalnim taborom v njem.⁸⁴ Žerjav v pismu marca 1918 piše Kukovcu tudi o načrtovanem žalskem zboru, in sicer o tem, kdo bo na njem govoril. Svoj prihod je napovedal tudi dr. Korošec. Žerjav je predlagal, da bi imel zbor dva predsednika,

⁸² PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, pismo Pestotnika Kukovcu, Ljubljana, 13. 6. 1918.

⁸³ Pismo je bilo odposlano na naslednje naslove: Roblek, župan, predsednik krajevne organizacije JDS, Žalec; dr. Ernest Kalan, odvetnik, Celje; Franc Čuček, učitelj, predsednik krajevne organizacije JDS, Št. Jurij ob j. železnici; dr. Fran Rozina, odvetnik, predsednik krajevne organizacije JDS, Maribor; Fran Voglar, profesor, Maribor; Viktor Kukovec, posestnik paromlina, Ljutomer; Jakob Zadavec, posestnik; Ivan Veselič, trgovec, Ormož; dr. Jurtela, odvetnik, predsednik krajevne organizacije JDS, Ptuj; Josip Gorjup, nadučitelj, Polenjčak pri Ptuj; dr. Pirnat, graščak, Št. Ilj pri Velenju; dr. Ludvik Štiker, odvetnik, Brežice; Karel Camperšek, župan, Sevnica; Blaž Zupanc, brivski mojster, Laški trg; Vekoslav Kranjc, notar, Šmarje pri Jelšah (Štajerska); Lovro Petovar, nadporočnik pri g. dr. Ernestu Kalanu, odvetnik, Celje; dr. Gaberšek, odvet. kandidat, Ptuj; dr. Vekoslav Kukovec, Hauptmann, Lebring pri Gradcu. Vir: PAM fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, pismo Pestotnika Kukovcu, 13. 6. 1918.

⁸⁴ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Korespondenca dr. Žerjava dr. Kukovcu, pisma 7. 2. 1918, 12. 2. 1918, 20. 2. 1918, 5. 3. 1918, 4. 4. 1918, 19. 6. 1918.

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Slovenski narod 51, 1918, št. 71, 28. 3., str. 2, Mariborsko pismo.

eden bi tabor odprl, drugi pa ga zaključil. Menda, tako v pismu, je dr. Korošec o taboru govoril z žalskim županom Franom Roblekom.⁸⁵

Žalski shod so skrbno pripravili žalski narodnjaki in narodnjakinje in je potekal 17. marca 1918. Poročilo pravi: »Dvorana je bila okinčana z zelenjem, na visokem tovarniškem dimniku hmeljarne pa se je vila trobojnica. Ves trg je bil okrašen z narodnimi zastavami in narodne žene in dekleta so si bile pripele trobojnice na grudi.«⁸⁶ Na taboru se je zbralo 7000 do 8000 udeležencev. Zbor je v imenu *narodnega trga* odprl župan Roblek in uvodoma pozdravil načelnika Jugoslovanskega kluba dr. Korošca. Med gosti so bili še pravnik dr. Vladimir Ravnihar iz Ljubljane, zastopnik iz Hrvaške Ivan Peršić in srbski poslanec dr. Srdjan Budisavljević. Korošec je bil slavnostni govornik in zborovalcem je obljubil: »Obljubljam Vam, brati in sestre, v imenu nas vseh, ki smo v Jugoslovanskem klubu, naša misel gre naprej, neomajno ostanemo zvesti ideji narodne svobode in le en cilj imamo pred seboj, ujedinjenje in samostojnost našega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov.«⁸⁷ Kukovec se shoda ni udeležil. Poslal je le brzojavko: »Kot zastopnik slovenskih trgov pozdravljam iskreno politične voditelje in vse zborovalce, neomajno trdno prepričan o gotovosti boljše bodočnosti naroda. Dr. Kukovec.«⁸⁸ Po petdesetih letih so se Slovenci ponovno zbrali na narodnem taboru v Žalcu in tako, kot so leta 1868 manifestirali za združeno Slovenijo, so tokrat zahtevali združenje s Hrvati in Srbi. Žalski narodni tabor je pomenil tudi nastop klerikalnega politika v narodnem trgu. Toda to je bil čas, ko sta bili v ospredju narodna ideja in trdna volja zborovalcev po novi samostojni državi sedaj ali nikoli, kot je v govoru vzklikal narodni župan Roblek.⁸⁹

Tri mesece pozneje je v Ljutomeru potekal shod zaupnikov Narodne stranke, na katerem je Kukovec poročal o aktivnostih v zvezi z ustanovitvijo JDS, za katero je menil, da se ustanavlja v *najusodnejših*

dnevih slovenskega naroda. Povedal je, da je bilo 13. januarja 1918 na mariborskem shodu odloženo, da se po 12-letnem delovanju štajerska Narodna stranka razpusti, vendar ne z namenom, da preneha organizirano politično delo. Za ta korak so se odločili zgolj zaradi političnih razmer in možnosti za *novopot*. V govoru je poudaril, da je vesel, da so ljudje podprli takšno odločitev, o čemer pričajo novoustavljene krajevne organizacije bodoče JDS. Menil je, da slovenskim narodnjakom na Štajerskem ne bo mogel nihče očitati, saj so se odločili za združevanje narodnih sil in ne za cepitev. Omenil je shod na Bizeljskem, ki je bilo v vseh volitvah narodno, kjer je govoril dr. Korošec, predsednik Jugoslovanskega kluba, »da v narodnem boju ne pride danes več v poštev, ali je kdo liberallec ali klerikalec.« To dokazuje tudi imenovanje Korošca, katoliškega škofa v narodni Ljubljani, za častnega meščana.⁹⁰ Kukovec je poudarjal tudi pomembnost ustanovnega zbora JDS, saj bo stranka izbirala zastopnike za Narodni svet. Z veseljem je poudarjal, da se liberalcem ni več treba boriti z drugimi strankami, tudi ne s slovensko ljudsko stranko. Njeno ravnanje v narodnih vprašanjih je bilo za liberalce povsem sprejemljivo in tudi zadovoljivo razmerje s socialno demokracijo kaže na harmonijo strank v zadnjem letu habsburške države. Kukovec se je zavedal nevarnosti, ki so pretile od vlade in posameznih skupin, vendar je menil, da je jugoslovanska ideja tako zakoreninjena, »da v naravnih razmerah ni sile, ki bi jo mogla onemogočiti.« Poročilo je zaključil z besedami: »Kar se tiče nas, štajerskih naprednih Jugoslovancev, ne vstopamo v Jugoslovansko demokratsko stranko kot politični novinci. Iz zgodovine našega političnega dela v narodni stranki mi je omeniti dan 23. sušca 1909, ko smo priredili 12 in dan 22. sušca istega leta, ko smo imeli 9 velikih javnih shodov za razširjanje volilne pravice ali pa dneva 29. sept. in 4. okt. 1908, ko je narodna stranka ob istem času na 11 oziroma 9 shodih protestirala zoper preganjanje naroda ob priliki Cirilmetodove skupščine v Ptuj. Že davno smo se učili za svoje narodno in kulturno prepričanje delati, trpeti in se žrtvovati. Srečen in ponosen sem, ko se je v spremenjenih razmerah večina teh mojih sobojevnikov podala pod okrilje na mnogo širši podlagi osnovane Jugoslovanske demokratske stranke, kjer jih naj čaka plodono delo in zadoščenje za

⁸⁵ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Korespondenca dr. Žerjava dr. Kukovcu, pismo 5. 3. 1918.

⁸⁶ Slovenski narod 51, 1918, št. 66, 21. 3., str. 1–2, Žalski narodni tabor.

⁸⁷ Prav tam, str. 1.

⁸⁸ Prav tam, str. 2.

⁸⁹ Slovenski narod 51, 1918, št. 64, 18. 3., str. 2, Narodni tabor v Žalcu.

⁹⁰ Slovenski narod 51, 1918, št. 137, 19. 6., str. 1, Za Jugoslovansko demokratsko stranko.

isto.«⁹¹ Zaključek Kukovčevega poročila je zapisan v celoti. Prinaša pregled največjih uspehov štajerske Narodne stranke in kaže odnos dr. Kukovca kot njenega vodje do opravljenega dela.

Dva dni pred ustanovnim zborom JDS je deželni poslanec dr. Ivan Tavčar objavil v *Slovenskem narodu* prispevek *Pozdrav Jugoslovanski demokratiški stranki*, v katerem je pozival na nujno dobro organiziranost in dosledno izpolnjevanje programa. Članek se zaključuje z željo: »Jugoslovanska demokratična stranka naj ima svojo dobro obdelano njivo, na kateri bo lahko iz svoje lastne moči obilo pridelovala, ne da bi bila prisiljena v temnih nočeh mejnike prestavljati ali klasje žeti po lehah, ki niso njena last!«⁹²

Slovenska liberalna politika je tako konec junija 1918 storila korak, ki ji je omogočil, da je tudi slovenski liberalni tabor postal enoten vseslovenski politični subjekt. To se je zgodilo na skupnem shodu obeh pokrajinskih liberalnih strank, in sicer Narodno napredne stranke Kranjske in Narodne stranke Štajerske, 29. in 30. junija 1918 v Ljubljani. V Jugoslovansko demokratsko stranko (JDS) sta se združili obe pokrajinski stranki in vse slovenske liberalne politične skupine iz Štajerske, Koroške in Primorske. Do tedaj neenoten, politično razdeljen in poln nasprotij v svoji notranji strukturi, se je slovenski liberalni tabor politično in organizacijsko združil.⁹³ Temelj za zedinjenje slovenskih liberalnih strank in skupin je bil podan z resolucijo na shodu Narodne stranke Štajerske, ki jo je vodil dr. Kukovec.

Ustanovni zbor JDS je zabeležil veliko udeležbo zaupnikov. Z legitimacijami se jih je po poročanju *Slovenskega naroda* že prvi dan izkazalo kar 1300. Delovali so po posameznih odborih, v katerih je potekala debata. Drugi dan je sledila glavna skupščina s 1600 udeleženci, ki so svečano ustanovitev JDS pospremili s petjem *naših narodnih himen*. Na zboru so bili tudi zastopniki češke državnopravne demokracije in zagrebške jugoslovanske demokra-

tične grupe. Izvoljena sta bila izvrševalni odbor nove stranke in njegov predsednik, ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar. V odboru so bile enakomerno zastopane vse pokrajine. Prvi dan je potekalo zborovanje odsekov, in sicer gospodarsko-socialnega in politično-organizacijskega. Odseka sta pripravila pravilnik za ustanovno skupščino. Prvi večer so zaključili s koncertom Glasbene matice v veliki dvorani hotela Union. Naslednji dan, 30. junija 1918, pa je potekala ustanovna skupščina, ki jo je odprl predsednik pripravljalnega odbora dr. Ivan Tavčar. Po glavni skupščini je pod predsedstvom dr. Tavčarja potekala seja izvrševalnega odbora, na kateri je bilo izvoljeno načelstvo JDS. Za načelnika stranke je bil soglasno izvoljen dr. Tavčar, za njegove namestnike pa dr. Vekoslav Kukovec, M. Prosek, župan Stepančič in dr. Vladimir Ravnihar. V nadaljevanju je odbor imenoval zastopnike JDS za Narodni svet,⁹⁴ in sicer: Ivana Hribarja, Ljubljana; dr. Alberta Kramerja, Ljubljana; Ivana Kejžarja, Ljubljana; dr. Vladimirja Ravniharja, Ljubljana; Lovra Petovarja, Ivanjovci; dr. Frana Rosino, Maribor; dr. Vekoslava Kukovca, stotnika v Lebringu; Matijo Prosek, Kotmara Ves, Koroška; Frana Dominka, Gorica; dr. I. Fornazariča, Ljubljana.⁹⁵

Primerjava izvoljenih članov Narodnega sveta iz JDS s predlogom pripravljalnega odbora 13. junija 1918 je pokazala, da večjih sprememb ni bilo. S Štajerske so bili izvoljeni trije člani, s Kranjske pet od načrtovanih štirih, s Koroške eden, tako kot je bilo načrtovano, ter z Goriške le eden, predlagana pa sta bila dva člana, brez Trsta.

Dr. Kukovec je sodeloval pri delu gospodarsko-socialnega odbora, zlasti glede priprave resolucije. Tudi na Kukovčev predlog so soglasno sprejeli, da se mora vse gospodarstvo podrediti interesom celote (družbe). Veliki obrati, ki služijo zasebnim in javnim interesom, naj po predlogu resolucije v čim večji meri pridejo v roke narodove, na primer železnica, telefon, izraba vodnih sil, zavarovanja ...⁹⁶

⁹¹ Slovenski narod 51, 1918, št. 138, 20. 6., str. 1–2, Za Jugoslovansko demokratsko stranko.

⁹² Slovenski narod 51, 1918, št. 144, 27. 6., str. 1, Pozdrav Jugoslovanski demokratiški stranki.

⁹³ Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 29.

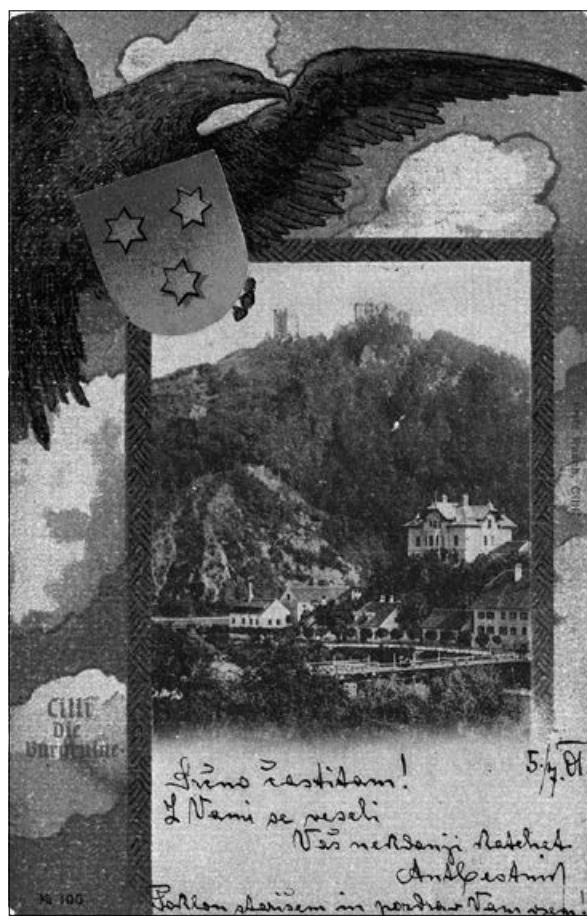
⁹⁴ Slovenski narod 51, 1918, št. 146, 1. 7., str. 1–3, Ustanovni zbor JDS.

⁹⁵ PAM, fond Kukovec ... Sg=1585/Varia, seznam: Člani Narodnega sveta iz JDS, izvoljeni 30. 6. 1918.

⁹⁶ Slovenski narod 51, 1918, št. 147, 2. 7., str. 1, Ustanovni zbor JDS.

Na prvi seji načelstva JDS 4. julija 1918 so prisotni ugotovili, da je ustanovni zbor JDS *sijajno uspel* in dokazal »politično zrelost slovenskega naprednega elementa.« Omenili pa so tudi, da se nekatere krajevne organizacije v dopisih pritožujejo nad nedopustno agitacijo pristašev SLS zoper Jugoslovansko demokratsko stranko. Sklenili so, da bodo glede na dogovor o narodni disciplini o teh aktivnostih obvestili le vodstvo SLS s prošnjo, da ustrezno ukrepa proti »škodljivemu kršenju narodne sloge.«⁹⁷

Po ustanovnem zboru JDS je *Slovenski narod* objavljajal članke, v katerih je bil podrobneje opisan program nove stranke. Tako je dr. Tavčar natančneje pojasnil gospodarski program JDS glede združništva, denarnih zavodov in odnosa stranke do zasebne lastnine.⁹⁸ Ob predstavljanju najpomembnejših gospodarskih in političnih prvin strankinega programa je načelnik JDS Tavčar izhajal iz strankinega imena *demokratska*, kar jo je po njegovem mnenju zavezovalo »za popolno enakost vseh slojev našega naroda.« To naj bi JDS preprečevalo priznavati kakršno koli nadvlado aristokracije. Zavzel se je za stališče, da JDS ne priznava »nikaki manjšini nadvlade nad večino.« Menil je, da je treba doseči »harmonijo v političnem in gospodarskem življenju,« ki morata biti »prvi ideal in tudi prvi cilj naše Jugoslovanske demokratske stranke.«⁹⁹ Poročilo je podal tudi prosvetni oddelek; pojasnil je program dela in se dotaknil *preosnove ljudskega šolstva* in srednjega šolstva. Glede izobrazbe žensk se je zavzel, da za ženske ni dovolj le volilna pravica, ampak jih je treba vključiti v javno življenje. Sklenili so, da se šestrazredni ženski licej v Ljubljani spremeni v osemrazredno žensko realno gimnazijo. Prosvetni oddelek JDS se je ukvarjal tudi z Ljudsko prosveto in Narodno obrambo ter verskim vprašanjem. Za slednje so menili, »da spoštujejo vse verske oblike ob čim večji verski strpnosti in ob popolni odkritosrčnosti, poštenosti in plemenitosti. Nedopustna je zloraba vere.«¹⁰⁰ Organizacijsko-politični odsek pa

Celje (Univerzitetna knjižnica Maribor, Zbirka drobnih tiskov)

je menil, da je »krajevna organizacija prva vez med članstvom in JDS.«¹⁰¹

Idejna, gospodarska, socialna in politična naravnost liberalnega tabora v letu 1918 se je v svojem programskem jedru še vedno opirala na tista načela, ki so že pred tem opredeljevala družbeno vlogo in politični značaj slovenskega liberalizma. Poudarjanje načela enakopravnosti in svobode je bilo posredno namenjeno tradicionalnemu nasprotniku liberalizma – katoliški cerkvi. Liberalci so hoteli zmanjšati njen vpliv na družbeno in politično življenje v Sloveniji.¹⁰² Slovenske liberalce je vodil strah pred klerikalizmom in vedeli so, da imajo zaprta vrata v slovenski prostor. V jugoslovanskem zedinjenju in dosledni izvedbi jugoslovanskega narodno-političnega programa so videli zgodovinsko priložnost, da se lahko povežemo z demokratskimi

⁹⁷ Slovenski narod 51, 1918, št. 150, 5. 7., str. 1, Iz načelstva JDS.

⁹⁸ Slovenski narod 51, 1918, št. 152, 8. 7., str. 1, Gospodarski program JDS.

⁹⁹ Prav tam. Glej tudi: Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 21–22.

¹⁰⁰ Slovenski narod 51, 1918, št. 148, 3. 7., str. 2, Ustanovni zbor JDS: Organizacijsko-politični odsek.

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, 22–23.

strankami in strujami iz monarhije in zunaj nje zoperstavijo prevladi SLS v Sloveniji in tako dosežejo svoj dokončni cilj.¹⁰³ Poudariti pa velja, da so bili liberalci v času graditve nove države najodločnejši borci in zastopniki slovenske nacionalne misli, čeprav le v obliki kulturnega nacionalnega čustvovanja in zavesti.¹⁰⁴

Slovenski liberalni tabor se je po ustanovitvi JDS čvrsto oklenil jugoslovanskega nacionalnega unitarizma in ga še pred razpadom Avstro-Ogrske sprejel za edino merilo, ki lahko ureja nacionalni problem ter bodoče narodno življenje v jugoslovanski državi. Jugoslovanski unitarizem je postal narodna in politična usmeritev slovenskega liberalizma.

In prav na listi Jugoslovansko demokratske stranke je bil maja 1921 izvoljen Juro Hrašovec za prvega slovenskega župana v Celju. V zgodovino se je zapisal kot »nosilec vsesplošne slovenizacije mesta v kulturnem in gospodarskem področju«. ¹⁰⁵ Svojim volivcem se je ob ponovni izvolitvi leta 1924 zahvalil:

»Slovenski volilci!

Včerajšnji boj je bil hud, tem častnejša zmaga, ki smo si jo priborili. Kot nosilec liste se moram zahvaliti Vam vsem, ki ste došli na volišče in ste volili za našo listo. Prišli ste ne samo stari Slovenci, preizkušeni v nacijskih bojih, tudi večji del Vi, ki ste se šele po preobratu pri nas naselili, prišli ste volilci iz raznih, celo daljnjih krajev, ker ste čutili v sebi dolžnost, da zabranite zlo, ki so nam ga obetali, veliko nesrečo, ki nas je čakala. Pokazalo se je, da je bil Narodni blok dovolj močen, da je kljuboval še tako besnemu naskoku združenih nasprotnih sil. Prepričani smo, da je bila to zadnja bitka, ki smo jo bili za narodni značaj našega mesta. Ta boj, če tudi težaven, bil je pa dober in koristen. Vsem, ki so pripomogli k tej lepi zmagi, vsem, ki so težavno delo, ki je združeno z vsako volitvijo, opravljali tedne in mesece, vsem bodi izrečena v imenu slovenskega prebivalstva najlepša hvala! Bodi jim naj plačilo

navdušenje tisočglave množice, ki se je zbrala na mestnem trgu, ko je izvedela volilni uspeh! Hvala vsakemu posameznemu volilcu, ki je oddal kroglico za nas.

Slovensko prebivalstvo našega mesta si ne bode nikdar dalo oskruniti svojega dobrega slovesa, svoje narodne časti.

*Dr. Juro Hrašovec, nosilec liste*¹⁰⁶

Dr. Vladimir Ravnihar je Juro Hrašovca v svojih spominih umestil poleg voditelja celjskih Slovencev dr. Josipa Serneca, skupaj z Ivanom Dečkom, Josipom Vrečkom in Dragotinom Hribarjem med tiste posameznike, ki so se posvečali javnemu delu.¹⁰⁷

Viri in literatura

Arhivski viri

Pokrajinski arhiv Maribor, Fond Kukovec
Vekoslav. Korespondenca. Sg= 1585.
Univerzitetna knjižnica Maribor, Rokopisna zbirka, Ms 312/I-4.

Časopisni viri

Edinost (Trst), 1909
Nova doba, 1921, 1933
Slovenski gospodar, 1893
Slovenski narod, 1917, 1918
Večer, 1956

Literatura

Badovinac, Tanja: *Celjani so jih poznali*. Celje: Pokrajinski muzej, 2010.
Čuček, Filip: Juro Hrašovec: 1858-1957. *Slavni slovenski pravdarji* (ur. Andrej Razdrih in Primož Premzl). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018. str. 158.
Čuček, Filip: Slovenski poslanci v Gradcu med prelomom stoletja in razpadom dvojne monarhije. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 91=56, 2020, št. 1, str. 24–41.

¹⁰³ Prav tam, 38–39. Glej tudi: Zečević, Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje, str. 132; Melik, Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje, str. 22.

¹⁰⁴ Zečević, Na zgodovinski prelomnici, 58.

¹⁰⁵ Čuček, Slovenski poslanci, 28.

¹⁰⁶ Nova doba 6, 1924, št. 111, 30. 9., str. 1, Slovenski volilci!

¹⁰⁷ Ravnihar, Mojega življenja pot, 38.

Germadnik, Janko: *Vodili so Celje*. Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2005.

Herman, Uroš: Dogajanje na Celjskem v letih 1917–1918 s posebnim ozirom na delovanju celjskih liberalcev. *Kronika* 65, 2017, 3, 415–434.

Jug, Marjetka: *Delovanje celjskega mestnega sveta med leti 1919–1921*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2012.

Polec, Janko: Hrašovec, Franc (1821–1909). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi238229/#slovenski-biografski-leksikon> (5. julij 2021). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 3. zv. Hintner – Kocen. Izidor Cankar et al. Ljubljana, Zadržna gospodarska banka, 1928.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice*. URN: NBN: SI: DOC-OP7VOKOS from <http://www.dlib.si>
MLA:
Orožen, Janko. *Zgodovina Celja in okolice*. Kulturna skupnost, 1971–1974.
<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OP7VOKOS>>

Perovšek, Jurij: *Na poti v moderno*: Poglavlja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2005.

Ravnihar, Vladimir: *Mojega življenja pot*. *Spomini dr. Vladimira Ravniharja*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997.

Roš, Fran: Iz učenčevih spominov. *Osemdesetletnica prve slovenske osnovne šole v Celju, 1875 – 1955*. <http://os-frana-rosa.splet.arnes.si/files/2015/03/Fran-RO%C5%A0-Iz-u%C4%8Den%C4%8Devih-spominov-odlomek-iz-RN.pdf>

Slovenska novejša zgodovina: *Od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.

Stavbar, Vlasta: *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje: Slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do*

nove države (1906–1918). Maribor: Založba Pivec, 2017.

Stavbar, Vlasta: *Politik Vekoslav Kukovec: Politično delovanje do leta 1918*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014.

Zusammenfassung

„ICH RÜHME MICH DESSEN, DASS ICH IMMER EIN GUTER SLOWENE WAR, MEHR ABER AUCH NICHT.“

(J. Hrašovec, 1918)

Die Gründung der allslowenischen liberalen Partei

Juro Hrašovec war ein Teil der slowenischen nationalen Politik. Er stammte aus einer national fortschrittlichen Familie. Sein Vater Franc Hrašovec, der ebenfalls Jurist war, hinterließ seine Spuren im slowenischen Vereinsleben. Da die Familie umherzog, besuchte Juro Schulen in verschiedenen Orten, und zwar in Klagenfurt und Salzburg, bis er dann in Graz Jus studierte und dort auch promovierte. Mit seiner Ankunft in Celje im Jahr 1889 trat er in das öffentliche und politische Leben ein, das im Celje der Jahrhundertwende national aufgeheizt war. Als Landtagsabgeordneter (1902–1908) brachte er Anträge aus dem Schulbereich ein, setzte sich für die Verwendung des Slowenischen bei Ämtern ein und trat gegen die Benachteiligung der slowenischen Sprache auf.

Am Ende des 19. Jahrhunderts ließ sich in Celje eine prononciert slowenische Intelligenz nieder, deren Kern vor allem Juristen bildeten: Dr. Ludovik Filipič, Dr. Josip Sernec, Dr. Franc Vrečko, Dr. Franjo Karlovšek, Dr. Vekoslav Kukovec, Dr. Anton Božič, Dr. Franjo Kalan und Dr. Juro Hrašovec. Unter den slowenischen politischen Kräften überwog im Cillier Gebiet die liberale Ausrichtung.

Im letzten Jahr der Habsburgermonarchie kam es in beiden politischen Lagern zu bedeutenden Veränderungen. Im Dezember 1917 erreichte der langjährige Konflikt in der Krainer Slowenischen Volkspartei (Slovenska ljudska stranka) seinen Höhepunkt und infolgedessen auch in der Gesamtpartei Allslowenische Volkspartei (Vseslovenska

ljudska stranka). Daneben begann sich auch das slowenische liberale Lager zu verbinden. Den entscheidenden Anstoß für die Bildung einer einheitlichen liberalen Partei gab der führende steirische liberale Politiker Dr. Vekoslav Kukovec, Vorsitzender der Nationalpartei (Narodna stranka) für die Steiermark. In die umfangreiche Korrespondenz zwischen Kukovec und liberalen Politikern über die Gründung einer allslowenischen liberalen Partei schaltete sich auch Dr. Juro Hrašovec ein. Die slowenische liberale Politik setzte Ende Juni 1918 einen Schritt, der ihr ermöglichte, dass auch das slowenische liberale Lager ein einheitliches allslowenisches politisches Subjekt wurde. Mit der Gründung der Jugoslawischen demokratischen Partei (Jugoslovanska demokratska stranka) JDS vereinte sich das bis dahin zersplitterte, politisch geteilte slowenische liberale Lager politisch und organisatorisch.

Celje war bis zum Zerfall der Habsburgermonarchie fest in deutscher Hand. Die Slowenen leiteten seit dem Ende des 19. Jahrhunderts die Cillier Umlandgemeinde, der erste echte slowenische Bürgermeister von Celje wurde dann bei den Wahlen 1921 der auf der Liste der JDS kandidierende Dr. Juro Hrašovec, ein angesehener Cillier Rechtsanwalt und einer der führenden Vertreter der liberalen Nationalbewegung in der Stadt. Er blieb bis zum Jahr 1927 auf diesem Posten und schrieb sich als Träger einer allgemeinen Slowenisierung der Stadt in die Annalen ein, und zwar nicht nur im Kultur- und Bildungsbereich, sondern auch im Wirtschaftsbereich, dessen Bedeutung er sich als ehemaliges Ausschussmitglied und Leiter verschiedener Sparkasseneinrichtungen deutlich bewusst war.

Schlagwörter: Juro Hrašovec, Vekoslav Kukovec, allslowenische liberale Partei, Jugoslovanska demokratska stranka/Jugoslawische demokratische Partei JDS